

1 APRIL 1938.

AFLEVERING 12.

NADruk VERBODEN.

Opgericht door E. HEIMANS, J. JASPERS Jr. en JAC. P. THIJSSE.

REDACTIE :

Dr J. HEIMANS, AMSTERDAM.

Dr JAC. P. THIJSSE, BLOEMENDAAL.

ADRES DER REDACTIE :

Dr J. HEIMANS, MICHEL ANGELO-
STRAAT 41, AMSTERDAM-ZUID.

UITGAVE VAN :

W. VERSLUYS TE AMSTERDAM.

ADMINISTRATIE :

2c OOSTERPARKSTRAAT 223, AMSTERDAM.

POSTCHEQUE EN GIRO 15205.

GEM. GIROKANTOOR AMSTERDAM V. 6482.

BANKIERS: INCASSOBANK
(Bijk. Linnaeusstraat).

PRIJS PER JAAR f 6.50 BIJ VOORUITBETALING.

HET HOOGVEEN VAN FOCHTELO.

Van alle landschapsvormen van ons land is het hoogveen wel het meest door de voortgang van de kultuur verdwenen. Ja het gaat er nu zelfs om, de laatste resten van de vroeger zo uitgestrekte hoogvenen in het oosten van ons land te redden voor het nageslacht.

Als tegen het eind van de Middeleeuwen de houtvoorraad van onze bossen begint te verminderen doordat bij de stedenbouw zoveel nodig is voor de houten huizen van die tijd, komt de betekenis van veensteken ter wille van de brandstof vanzelf naar voren. Eerst is het de Gelderse Vallei, waar het hoogveen afgegraven wordt; de smalle wijken bij Venendaal wijzen nog op een meer primitieve wijze van ontginning. Later zijn het de hoogvenen in Groningen, Drente en Friesland waar het veensteken gebeurt. Toen bleek, dat men na het afgraven goed bouwland kreeg door de bovenlaag van het mosveen met de onderliggende zandbodem te vermengen, nam de neiging tot afgraving nog meer toe. De Groningse veenkolonies zijn wel het meest bekende voorbeeld, maar ook in Oostelijk Friesland en Drente werden uitgestrekte hoogvenen

afgegraven. Dikwijls werden die gronden tot weiland gemaakt, het landschap is er totaal door veranderd zoals in de veenkolonies in Drente en Overijssel te zien is. Nu is het de werkverschaffing, die de prikkel levert tot ontginning onzer laatste hoogveen-gronden. De meeste hiervan hebben trouwens hun oorspronkelijk karakter reeds geheel verloren; door verlaging van het grondwaterpeil is de oppervlakte uitgedroogd en het levend hoogveen tot dood hoogveen geworden.

Hoogveen is namelijk het produkt van de groeiende veenmos-(*Sphagnum*)soorten. Door de eigenaardige bouw van blaadjes en stengeltjes ¹⁾ kan het veenmos een grote hoeveelheid water vasthouden en zodoende kan de groei van sommige soorten ook boven het wateroppervlak doorgaan. Maar dan moet het mos voldoende regenwater krijgen, iets wat de sterke ontwikkeling der hoogvenen in West Europa met zijn sterk Atlantisch klimaat begrijpelijk maakt. De stengeltjes groeien ieder jaar iets verder, hun basis sterft af maar vergaat in het zure bodemwater niet geheel en levert zo de hoogveensubstantie, de turf. Het zou ons te ver voeren om hier te bespreken, waardoor het gebeurt, maar èn het water dat men uit het veenmos perst èn dat in de veenbodem zit, is zuur en zeer arm aan voedingszouten ²⁾. Enerzijds bepaalt dit de aard van de plantengemeenschap van het hoogveen, anderzijds is het de oorzaak van de bepaalde manier van vergaan, waardoor de turf zich vormt en zovele resten in de hoogveenbodem eeuwen en eeuwen bewaard zijn gebleven. Zodoende is het hoogveen niet alleen interessant om zijn nu zo zeldzaam geworden levensgemeenschap of biocoenose, maar ook als schatkamer van vondsten uit vóórhistorische tijd. Vooral de stuifmeelkorrels blijven er duizenden jaren in bewaard en daar het stuifmeel van allerlei boomsoorten goed herkenbaar is, kan de veenbodem ons leren, welke bossen er in vóórhistorische tijd in ons land waren, hoe sedert de ijstijd de flora van West Europa zich ontwikkeld heeft.

Het levende hoogveen kan dus voortgroeien tot ver boven de oorspronkelijke bodem en in de loop van eeuwen een dikte van wel 10 m bereiken; per jaar wordt de aangroeiing op een paar mm geschat. Als een reusachtige platte koek, in het midden het hoogst, aan de randen het laagst, met bulten en slenken, geulen waardoor het veenwater afvloeide, lagen die hoogvenen aan onze oostgrenzen. Het landschap Drente was nagenoeg aan alle kanten door die zo moeilijk begaanbare hoogvenen van zijn omgeving afgesloten. Aan de oostgrens lag in Duitsland het Bourtanger veen, dat de geweldige oppervlakte van 500 km² had, aan de westzijde waren de hoogvenen van oostelijk Friesland, waarvan het Fochteloër veen de laatste rest is. Misschien is dit het hoogveen, dat, al is de dikte van de lagen er slechts 1 à 2 m, toch nog het best zijn oorspronkelijk karakter bewaard heeft. Wel kan men ook dit niet geheel ongerept noemen; in vroeger tijd was het de gewoonte om de zoveel jaar het hoogveen in het droge jaargetijde af te branden. Na greppelen was het dan mogelijk één jaar met boekweit te bezaaien, die in de as enigermate voedingsstoffen vond. De resten van

1) In „*Sphagnum en Sphagnetum*” van W. Beijerinck wordt dit alles uitvoerig beschreven.

2) Wie meer hiervan weten wil, kan het vinden in de „*Geobiologie*” van L. G. M. Baas Becking.

de boekweïtkultuur zijn nu nog als flauw glooiende gleuven te zien, ook in het veen van Fochtelo. Maar sinds tientallen van jaren is die kultuur niet meer uitgeoefend en de groei van het veenmos is in die tijd ongestoord doorgegaan, het is weer een normaal levend en aangroeiend hoogveen geworden.

Arm is de hoogveenflora aan soorten, maar juist die armoede is typisch. Het is een plantengemeenschap, die bijna nergens in ons land in grotere uitgestrektheden meer te vinden is. Struikhei hoort in de jonge stadia van het hoogveen niet thuis, de bodem is dan te nat. Alleen als de bulten gaan uitdrogen kan de struikhei zich ontwikkelen, we vinden ze dan ook niet in het typische Fochteloërveen, behalve op de kunstmatig opgeworpen dijk op de grens van Drente en Friesland. Dophei komt er wel voor, maar neemt toch een ondergeschikte plaats in. De speciale *Sphagnum*-soorten van het hoogveen overheersen en bepalen het karakter van de flora. Op de kussens van het veenmos vinden we hier de veenbes (*Vaccinium oxycoccus*), daar weer zonnedaauwsoorten, *Drosera rotundifolia*, *intermedia* en soms de zo zeldzame *Drosera anglica*.

In het voorjaar, in Mei is het hoogveen op zijn mooist, dan bloeien veenbes en lavendelhei (*Andromeda polifolia*) met hun prachtig rose bloemen en zien we overal de witte pluizen van de wollegrassoorten, *Eriophorum vaginatum* en *angustifolium*.

Sociologisch beschouwd is de vegetatie van het typische hoogveen, die van het *Sphagnion fusci* verbond, waarvan *Andromeda polifolia*, *Vaccinium oxycoccus* en *Eriophorum vaginatum* met een enkele zegge- en verschillende *Sphagnum*-soorten de karakterplanten zijn. Bij één vluchtig bezoek waren die dan ook in het Fochteloërveen te vinden, maar het is volstrekt niet onmogelijk, dat ook de zeldzamer karaktersoorten van het *Sphagnion fusci* zoals het groene Orchideetje *Malaxis paludosa* en *Drosera anglica* er voorkomen. Jaren geleden werd in het hoogveen bij Weersinge (Drente) *Saxifraga Hirculus* aangetroffen, maar die zeldzame steenbreek zal nu wel uit ons land verdwenen zijn.

Bij die specifieke plantenwereld hoort een even specifieke dierenwereld, die er een levensgemeenschap mee vormt en ook die diersoorten zijn in ons land met het verdwijnen der hoogvenen zeldzamer en zeldzamer geworden.

Wat de insektenwereld betreft zijn er in hoogvenen bijzondere vlinders en misschien ook andere insekten te verwachten, entomologisch is Fochtelo echter nog niet bestudeerd¹⁾. Wel bleek onlangs, dat hier het broedterrein is van de goudpluvier uit Midden Europa, *Charadrius a. apricarius*.

SCHLEGEL schreef in 1878 „de goudpluvier broedt op heidevelden in Noord Duitschland en in ons land” maar sedert die tijd is met het verdwijnen van de moerassige beiden en hoogvenen die soort zo zeldzaam geworden, dat waarschijnlijk van het bewaren van het Fochteloër hoogveen als natuurreservaat ook het behoud van de goudpluvier als Nederlandse broedvogel afhangt.

Maar — en dat is een uiterst belangrijk punt, dan moet ook het te reserveren terrein een behoorlijke omvang bezitten en zijn natuurlijke omgeving behouden blijven. Bij

1) Volgens Dr. Beijerinck is er in de veenmospollen een merkwaardige voor hoogveen typische mikroflora en fauna.

Fochtelo is de mogelijkheid daartoe nog aanwezig: noordoostwaarts ervan liggen de vochtige heiden van de Rijksstichting Veenhuizen, noordwestwaarts ligt een natuurlijke heuvelrug, de Bonghaar, maar aan de zuidwestzijde moet aan de ontginning en veenaafgraving paal en perk gesteld worden, anders dreigt op de duur toch een uitdroging en ontaarding van het Fochteloërveen.

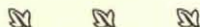
Men kan nu eenmaal aan een natuurreservaat, dat voor het bewaren van levensgemeenschappen bedoeld is, niet te enge grenzen geven. Maar ook alleen bij een ruime omgrenzing kan de landschappelijke schoonheid, die niet het minst in de wijde horizon gelegen is, tot haar recht komen.

Misschien klinkt dit sommigen als een overdreven eis van de natuurbeschermers in de oren, maar laat ons niet vergeten, dat als eenmaal een natuurterrein als dit ontaard is, de mens het nimmer weer herstellen kan, nog minder het opnieuw scheppen. Daartoe is al onze techniek niet in staat, het is het werk van de natuur in ruimte en tijd.

Wil men in ons land voor de generaties, die na ons komen nog iets bewaren van die hoogveenmoerassen, die vroeger gehele landstreken van West-Europa kenmerkten, die zulk een belangrijk aandeel hebben gehad in de opbouw van onze bodem, dan is het nu het laatste ogenblik.

Laat dus ieder, die wat voelt voor het bewaren van die schoonheid, van die anders verdwijnende levensgemeenschap van zijn gevoelens doen blijken door een bijdrage aan de Verenigingen, die zich het behoud van het hoogveen van Fochtelo tot taak hebben gesteld, de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland en It Fryske Gea.

Prof. Dr. TH. WEEVERS.

SPARTINA IN ZEELAND.

Wie in ons land naar zeldzame grassen zoekt, gaat of naar Zuid-Limburg of naar Zeeland. In het laatste geval moet men natuurlijk zijn op de onvolprezen schorren. Als men niet tegen een beetje modder aan de schoenen opziet, kan men daar naar hartelust dwalen en genieten temidden van een der weinige vegetaties, die men in ons overbevolkte vaderland nog als *natuurlijk* kan beschouwen, indien men tenminste afziet van de invloed, door de grazende kudde schapen op de flora uitgeoefend. Er zijn echter gelukkig nog schorren, waar geen schapen komen of waar ze alleen grazen op de hogere aan de dijken grenzende delen. Wil men zo'n schor op zijn fraaist zien, dan moet men er in de tweede helft van Augustus heengaan, als de *Armerias* nog bloeien, de *Statice*s bij duizenden hun paarse bloemen openen, en de *Asters* met hun witte tot donkerpaarse tuilen prijken.

Nu worden deze natuurlijke Zeeuwse tuinen echter bedreigd om binnen luttele jaren in een grassteppe te veranderen. Om dat duidelijk te zien, wandelt, fietst of spoort men maar eens over de Sloedam en kijkt naar het Zuiden. Daar strekt zich